

Abdullayeva Şahnaz Xanış qızı¹
NIZAMI GƏNCƏVINİN "İSGƏNDƏRNAMƏ" POEMASINDA NÜŞABƏ
OBRAZININ TƏHLİLİ

Böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvinin həyat və yaradıcılığı haqda həm ölkəmizdə, həm də xaricdə maraqlı monoqrafiyalar yazılmış, tədqiqatlar aparılmışdır. [16] Bir çox tədqiqatlarda N. Gəncəvi yaradıcılığının mahiyyətini açmaq, əsərə müxtəlif aspektlərdən qiymət vermək və bu kimi başqa problemlərin həlli məqsədilə aparılmış tədqiqatlarda, yazılmış elmi məqalələrdə Nüşabə obrazı da diqqət mərkəzində olmuşdur. Məsələn, Xədicə İsgəndərin "Nizami və türklük" M.Ə.Rəsulzadənin yazdığı "Böyük Azərbaycan şairi Nizami Gəncəvi" vəs. məqalələri misal göstərmək olar. Baxmayaraq ki, müasir ədəbiyyat kursu standartların tələblərinə görə şagirdlərə BBV formalaşdırmağa xidmət üçün dərsliklərdə bədii əsərlər bir vasitədir, bununla belə təlim-təربiyə işini reallaşdırmaq üçün ədəbi tariximizi, bədii obrazlar xəzinəsini bilmək vacibdir. "N. Gəncəvi" İsgəndərnəmə" poemasında ədalətli hökmdar barədə arzularını ümumiləşdirmiş, öz siyasi idealını cazibədar bədii formada təqdim etmişdir" [16]

"İsgəndərin Bərdəyə gəlməsi və Nüşabə ilə görüşməsi" başlıqlı parçanı tədris edərkən şairin sevərək yaratdığı, ideal qadın obrazı, şairin hökmdarlara çatdırmaq istədiyi fikirləri onun nitqində verdiyi bu obraz haqqında İsgəndərin hökmdar duruşundan tanınması, ona hörmət, təzim etməsi, barigahını ona təqdim etməsi, eyni zamanda özünü İsgəndərə bacarıqlı hökmdar kimi tanıtməsi barədə şagirdlərdə rəy yaratmaq, onların bu surət haqqında müstəqil fikir yürütmələrinə, Nüşabənin zahiri cəhətdən gözəl, eyni zamanda, ağıllı və ədalətli hökmdar, insan sərrafi, uzaqgörən, qoçaqlıqda kişilərdən geri qalmayan türk qadını kimi tanınmalarına və sevmələrinə nail olmaq qarşıya qoyulan məqsədlərdir.

"İsgəndər əbədi həyat və ideal cəmiyyət qurmaq üçün dünyanı tutmağa çalışır. Bu böyük fəatehin ölkələri fəth etməyə məntiqi əsası vardır. Onun arzusu yer üzərində haqq və ədalətin bərqərar olmasıdır... Nüşabə adlı qadının taxta oturaraq hakimiyyət etdiyi bu cəmiyyətdə paxilliq, xudbinlik, tamahkarlıq və bu kimi nalayiq hisslərə və hərəkətlərə yer yoxdur. İsgəndər bu adil qadının qarşısında diz çökür və arzusunun nurlu Azərbaycanda gördüyündən və arzuladığı cəmiyyəti burada tapdığından hərbi yürüşlərindən əl çəkir və vətəninə döndüyü yolda dünyasını dəyişir." [1. s. 48]

Nüşabə obrazı ilə tanışlıq " əsərin məzmununun öyrənilməsinə həsr olunmuş 1ci dərstdən başlanır. Şagirdləri Nüşabə obrazı, onun vasitəsilə ölkənin, təbiətin təsviri, digər obraz və xarakterlər haqqında, hekayənin əsas ideyası haqqında düzgün düşünməyə istiqamətləndirmək üçün, ilk növbədə, məzmunun mükəmməl mənimsədilməsi gərəkdir. MMVdə də deyildiyi kimi, klassik ədəbiyyatın öyrədilməsi zamanı müəllimin bələdçiliyinə böyük ehtiyac duyulur. Müəllim şagirdlərə əsərin ilkin oxusu zamanı anlaşılmayan sözlərin mətndən seçilərək lövhədə yazılmasını və izahlarının öyrənilməsi təlimatını verə bilər. Bundan əlavə obraz haqqında şagirdlərin ilkin bilikləri xatırladıla, (bunun üçün BİBÖ üsulu tətbiq edilə bilər) bəhs etdiyimiz obrazla (Nüşabə) əlaqəli digər obrazlar barədə əsas fikirlər seçilərək analiz edilə bilər. Bəyənən məcaz növləri, misraların qeyd edilməsi şifahi nitqlərində- təqdimat zamanı istifadədə köməklik edəcəkdir. (Bu, həmçinin, 1.1.5. və 1.2.3. standartının tələbinin ödənilməsi baxımından da yararlıdır.) Məzmunun öyrənilməsi zamanı diskussiya, BİBÖ, lüğət üzərində iş, ikihissəli gündəlik kimi iş üsullarından istifadə xarakterikdir.

Bu deyilənləri dərş nümünəsi üzərində sınağa çalıfacağıq.

Mövzu: Nizami Gəncəvinin "İsgəndərnəmə" poemasının təhlili üzrə iş (IV dərş) Standart: 1.2.2. Davranış və əməllərinə, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətlərinə, yazıçının mövqeyinə, digər surətlərin mühakimələrinə əsaslanmaqla obrazları təhlil edir. [2.səh.62]

Məqsəd: 1.Poemanın məzmunundan çıxış edərək davranış və əməlləri, başqaları ilə qarşılıqlı münasibətləri, yazıçının mövqeyi, digər surətlərin mühakimələri əsasında İsgəndər və Nüşabə obrazlarını təhlil edir.

Motivasiya qurarkən kiçik bir xatırlatma: N.Gəncəvi hökmdarlara fikrini çatdırmaq üçün İsgəndəri romantik zəmində yaratmışdır. Fikrimizi daha aydın ifadə etmək üçün belə bir misal çəke bilərik. Hərdən məqsədimizi, fikrimizi bir insana-qarşımızdakına çatdırmaqla bilmək üçün dolaylı yollardan istifadə edirik- başımıza gələn hadisələrdən və ya eşitdiklərimizdən, bir zamanlar keçmişdə olanlardan danışırıq. Və ya bir məsəl çəkirik. Babalar, atalar övladlarına nəsihət verərkən də öz keçmişlərindən danışarlar. N. Gəncəvi "İsgəndərnəmə" ni yazarkən nələri çatdırmaq istəmiş? əsərin ideyası ilə müəllif amalı arasında əlaqə necədir? Obrazların əsərə daxil edilməsi bu işdə hansı rol oynayır? kimi suallara cavab axtararkən, əsərdəki obrazları da diqqətlə izləmək lazım gəlir

İş forması: kollektiv və kiçik qruplarla iş

İş üsulu: müsahibə, əqli hücum, təqdimat, Venn diaqramı BİBÖ, ikihissəli gündəlik

Resurslar: Dərslik, MMV, Nizami Gəncəvi "Şərəfnəmə" internet: edebiyat.ucoz.com.; kompüter, proyektor

Dərsin gedişi:

Motivasiya: Bu mərhələdə İKT-nin imkanlarından istifadə edərək "Nizami"filmindən Nizami obrazının (Müslüm Maqomayev) İsgəndərnəmə poemasından Nüşabə ilə İsgəndərin görüş səhnəsini izlədiyi parça nümayiş etdirilir, nümayiş

¹ Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti, sahnaz.abdullayeva95@gmail.com

prosesində görüntülərin əsərin məzmununda necə yer aldığı frontal sorğu ilə müəyyənləşdirilir, poemanın məzmunu haqqında biliklər daha da dərinləşdirilir, poemanın baş qəhrəmanlarının daha dərinlən səciyyələndirilməsinə imkan yaradılır.

Tədqiqat sualı: "Sizcə, nə üçün "İsgəndərnamə" mənzum roman hesab edilir?"

Tədqiqatın aparılması: tədqiqatın aparılması məqsədi ilə şagirdlər üç qrupa ayrılır.

I. "Məzmun" qrupu II. "İdeya" qrupu III. "Obrazlar" qrupu. Hər bir qrupa tədqiqat sualına uyğun müxtəlif tapşırıqlar verilir.

I. "Məzmun qrupu"

1. "Poemanın mövzusunu müəyyənləşdirin"

2. "Poemada hadisələr hansı ardıcılıqla irəliləyir?"

3. "Poemanı oxunaqlı edən nədir?"

II. "İdeya" qrupu.

1. Bütöv oxuduğunuz əsərdə İsgəndərin başqa obrazlarla münasibətini ümumiləşdirib yazın.

2. İsgəndərin Bərdəyə gəlişindən məqsədini müəyyənləşdirin.

3. Verilmiş parçada hadisələr necə sonlandırılır?

III. "Obrazlar" qrupu.

1. "Poemada təsvir edilən hökmdarları bədii təsvir və ifadə vasitələrindən istifadə etməklə səciyyələndirin. Onların ümumi cəhətlərini müəyyənləşdirin.

2. İsgəndər obrazını "Şərəfnamə" və "İqbalnamə" hissələrinin məzmununu xatırlayaraq təhlil edin.

3. Nüşabə obrazının hökmdar keyfiyyətlərini təbiətin təsviri ilə açmağa çalışın.

İnformasiya mübadiləsi: Qruplarda fikir mübadiləsi aparılır, beyin həmləsi edilir. Tapşırıqlara uyğun iş vərəqlərində (Vatman kağızı) təqdimatlar hazırlayırlar.

İnformasiyanın müzakirəsi: Hər qrupda təqdim edilən tapşırıqlar üzrə ümumi nəticəyə gəlinir.

Yaradıcı tətbiqetmə: "İsgəndərnamə" əsərinin yüksək ideya və bədii dəyəri, əsrlərcə sevilərək, maraqla və dönə-dönə oxunmasının səbəbini, insanın mənalı ömrü, mənəvi azadlığı, ictimai ədalət məsələlərinə əsərdə geniş yer verildiyi faktlarını incəsənətin digər sahələrini də araşdırmaqla tədqiq edərək ümumiləşdirilir.

Ümumiləşdirmə və nəticə: Nüşabə ilə İsgəndərin görüş səhnəsi təsvir edilmiş miniatür, Bərdədə Nüşabənin heykəlinin görüntüləri nümayiş etdirilir. Nümayiş sırasında bu obrazın tarixdə, incəsənətin digər sahələrində, elmi araşdırmalarda buraxdığı iz müəyyənləşdirilir.

Ədəbiyyat:

1. Ədəbiyyat qəzeti. - 2012. - 5 oktyabr. - Səh.3 Aida İmamquliyeva. "Nizami və nəzirəçiləri".

2. "Ədəbiyyat" fənni üzrə 10-cu sinif üçün metodik vəsait. Hüseynoğlu S. Həsənli B. Mustafayeva A. Bakı-2017

3. "Ədəbiyyat" fənni üzrə 10-cu sinif üçün dərslik Hüseynoğlu S. Həsənli B. Mustafayeva. Bakı-2017.

4. Kərimi M. R. Azərbaycan mədəniyyəti və ədəbiyyatında məşhur qadınlar (Fars dilindən tərcümə) Tərcüməçi: Afət Rüstəmovna Bakı-2014

5. "Nizami Gəncəvi Poemaları" Bakı-1985 Tertibçilər Ş. A. Mikayilov

6. Yusifov F. Ədəbiyyatın tədrisi metodikası BAKI-2017

7. <http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2010/mart/110696.htm>

8. https://2019/12/2_30.htmlhttps://metodiktovsiyye.blogspot.com/2015/09/dbiyyat-kurikulumu.htmlhtml

9. <http://bilaledebiyyatnedrisi.blogspot.com/2019/10/dbiyyat-finninin-mzmunu-v-struktur.html?m=1>

10. <https://naxci.vanxeberleri.com/cemiyet/31410-dbiyyat-drslrinin-tdrisind-obrazlarin-thlili.html>

11. <https://www.muallim.edu.az/>

12. <http://www.anl.az/down/meqale/olaylar/2014/may/367608.htm>

13. <http://qisadersmuhazireleri.blogspot.com/2016/01/surt-xarakter-tip.html?m=1>

14. <http://www.azerbaijan-news.az/view-166383/klassikler-oxumagin-hemid-arasli-dersleri#.YEKZcLf3is>

15. <http://web2.anl.az:81/read/page.php?bibid=5333&pno=3>

16. <http://www.anl.az/down/meqale/edebiyyat/2012/oktyabr/266778.htm>

RƏYÇİ: dos.S.Abbasova